

Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA¹

The Foreign Policy As A Tool For The TİKA

Tuncay Kardaş²

Ramazan Erdağ³

Özet

Uluslararası İlişkilerde son dönemde yaşanan kuramsal-kavramsal tartışmalar devletlerin Dış Politika davranışlarının da yeniden yorumlanması ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Özellikle uluslararası sistemik değişimlerin sağladığı yeni ekonomik, siyasal ve askeri gelişmeler ve açılımlar devletlere daha aktif kullanacakları yeni dış politika araçları sağlamakla kalmamış aynı zamanda onlara içinde buldukları sosyal dünyanın yeniden değerlendirilmesi fırsatını beraberinde getirmiştir. Bu yeniden değerlendirmelerin sonunda özellikle kurumsal eyleme dönüştürülen dünya görüşlerinin uluslararası ilişkilerde oldukça etkili olabildikleri görülmüştür. Türk dış politikasında son dönemlerde pasif bekle gör anlayışının terk edilerek uluslararası etkinliğin artırılması yolunda çeşitli bölgesel çalışma alanlarında yoğun faaliyetler gözlenmektedir. Bu çalışmada, Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA)'nın faaliyetleri bu bağlamda mercek altına alınmaktadır. TİKA örneği yeni sosyal aktörler tarafından yorumlanan dış politika anlayışının kurumsallaşmasının ve etkinliğinin en somut örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu makale, Türkiye'nin aktif ve çok boyutlu dış politika anlayışı ile ve bu anlayışın uygulayıcısı olarak TİKA'nın uluslararası alandaki proje ve faaliyetlerindeki artışı sosyal konstrüktivizm temelinde analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, TİKA, Teknik Yardım, Proje ve Faaliyet, Konstrüktivizm.

¹ Bu makale *Türk Dış Politikasında Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA): Kuruluşu, Faaliyetleri ve Kuramsal Çerçevesi* adlı yüksek lisans tezinin bir bölümünü oluşturmaktadır.

² Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

³ Dr., Uluslararası İlişkiler, E-mail: ramazanerdag@hotmail.com.

Abstract

New approaches in International Relations Theory necessitate new foreign policy analyses of state actions. Changes in international system and environment also make possible both variations in new foreign policy tools and meaning structures of social settings states find themselves in. Institutional change is of particular relevance in this regard. Turkish Foreign Policy also discovers new dimensions and venues for its new found active outlook in many regional contexts as opposed to its old fashioned static outlook. This study focuses on Turkish International Cooperation and Development Agency (TIKA). TIKA is a solid exemplar of the institutionalization of the new found activism in foreign policy making employed mainly by the new social and political actors. This article analyses the dramatic increase in TIKA's manifold projects and diverse activities from the perspective of social constructivism.

Keywords: *Foreign Policy Making, TIKA, Technical Aid, Project and Activity, Constructivism.*

Giriş

Türkiye’de soğuk savaş döneminden sonra yaşanan iç politik gelişmelerin Türk dış politikasında etkili olduğu artık kabul edilen bir husustur. Demokrasinin sağladığı fırsatlarla ülke siyasetinde etkin konumlara yerleşen yeni aktörler ve gündemler uluslararası sistemik değişimlerin sonunda dış politikada da etkisini artırmıştır. Son yıllarda yeni aktörlerin tercih ve öncelikleri ışığında yeni bir dış politika kimliği ön plana çıkmıştır. Türkiye’nin yıllarca ilgisiz kaldığı ve SSCB’nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan devletlere kuruluş anından itibaren açık desteğini ilan etmesi bunun örneklerindedir. Bu süreçte bölgede yapılacak faaliyetleri ve dış politika önceliklerini uygulayacak ve koordine edecek bir organizasyona olan ihtiyaç neticesinde TİKA’nın kurulmasına karar verilmiştir. Bu yeni dış politik vizyon doğrultusunda proje ve faaliyetlerini artıran TİKA Türk dış politikasının uygulayıcısı olarak uluslararası alanda Türkiye’nin pozisyonunu güçlendiren önemli bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda TİKA’nın faaliyetleri nasıl değerlendirilebilir?

Uluslararası sistemde meydana gelen olaylar Türkiye’de iç politikada paralellik göstermiştir.⁴ Soğuk savaş dönemi sonrası dönemde tehdit algılamalarının değişmesi ve yeni güvenlik anlayışlarının ortaya çıkması⁵ uluslararası kuruluşların uluslararası politikayı ve devletlerin dış politikalarını önemli oranda etkilediği görülmektedir. Uluslararası alanda faaliyet gösteren bu kuruluşlar aynı zamanda devletlerin dış politikalarının pratikte uygulama alanlarını oluşturdular. Ramazan Gözen’in ifade ettiği Türk dış politikasında “aktif politika”⁶ anlayışının yerleşmesiyle TİKA başta Avrasya bölgesi olmak üzere birçok bölge ve ülkede Türk dış politikasının uygulama aracı konumunu üstlenmiştir.

⁴ Mustafa Aydın, “Determinants of Turkish Foreign Policy: Changing Patterns and Conjunctures During the Cold War”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 36, Issue 1, 2000, ss.132.

⁵ Soğuk savaş dönemindeki iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesinin ardından yeni dünya düzeni arayışları ulus devlet sayısındaki artışa paralel olarak devletlerin yeni güvenlik kaygılarını meydana getirdi. Bu dönemde ortaya çıkan yeni güvenlik anlayışları ve yaklaşımları küreselleşmenin de etkisiyle uluslararası kuruluşların önemini ortaya çıkarmaktadır. Uluslararası bütünleşme örgütlerinin en önemlisi olarak kabul edilen AB’nin bu süreçte önemli bir yer tuttuğu açıktır. Güçlü bir Türkiye’nin AB’ye tam üyeliği yaşanan güvenlik kaygılarını azaltacağı ve farklı kültürlerin bir arada yaşama olanağı sağlayacağı kabul edilmektedir. AB’nin genişlemesinin ve Türkiye’nin AB üyeliğinin uluslararası güvenliğe etkisi için ayrıca bkz. Ramazan Erdağ, “The Impact of Enlargement of EU on International Security”, *5th EuPRA General Conference*, Sakarya University, 21-24 August 2007, ss.2-4.

⁶ Ramazan Gözen, “Türkiye’nin İkinci Körfez Savaşı Politikası: Aktif Politika ve Sonuçları”, İhsan D. Dağı (der.), *Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1998, ss.189.

Dış yardım önemli bir dış politika aracı unsurudur.⁷ Güçlü ve ekonomik yönden gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere yaptıkları dış yardımlar yoluyla bu ülkelerle olan ilişkilerini geliştirdikleri ve bölgelerinde etkili oldukları görülmektedir. Son yıllarda Türkiye de gelişmişlik seviyesini yükselterek bölgesindeki ülkelere teknik ve dış yardım faaliyetleri konusunda önemli adımlar atmaktadır. Türkiye'nin bu anlamda dış politikada diplomasinin yanında başka araçlar kullanmayı öğrenmeye başladığı da söylenebilir. TİKA bu yeni dış politika anlayışının bir ürünüdür ve Türk dış politikasının son dönemlerdeki en önemli araçlarından biri haline gelmiştir.⁸ Yapılan dış politik açılımlar paralelinde TİKA aracılığıyla yapılan yardımlar dünyanın dört bir yanına ulaşmış, TİKA'nın faaliyetleri ile Türkiye uluslararası alanda kendini çok daha fazla göstermeye başlamıştır. Türkiye'nin dış ve teknik yardım konusunda uluslararası kuruluşu olan ve Türkiye'nin yapacağı yardımların koordinasyon sorumluluğunu da üstlenen TİKA, faaliyetleri ile bu bağlamda Türk dış politikasında önemli bir konuma yükselmiştir. TİKA direkt olarak bir dış politika yapan ya da belirleyen bir kurum değildir. Türkiye'nin resmi dış politikası kurum ve kuruluşları ile bir bütün halinde değerlendirilerek, belirlenen hedefler doğrultusunda Dışişleri Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Ancak bu aşamada TİKA hedeflenen dış politikaların uygulayıcısı ve bir alt yüklenicisi konumundadır.

Türkiye'deki kurumlar ve kuruluşlarca yapılacak dış yardımlar konusunda kurumlar arası işbirliği yapılması ve yapılan yardımların envanterinin tutulması sorumluluğu 4668 sayılı kanunla TİKA'ya verilmiştir.⁹ TİKA'nın

⁷ Dış yardım konusunun teorik bir incelemesi için bkz. Hans J. Morgenthau, "A Political Theory of Foreign Aid", *The American Political Science Review*, Vol. 56, No. 2, 1962, s.301-309.

⁸ T.C. Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı Dr. Hakan Fidan, Ankara, 16 Nisan 2008, Kişisel Görüşme; TİKA'nın son dönemdeki proje ve faaliyet sayısı ve bu paralelde başarısının artışı, 2003-2007 yılları arasında kuruluşun başkanlığını yapan Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı Dr. Hakan Fidan'ın önemli katkısı bulunmaktadır. 1968 Ankara doğumlu olan Dr. Fidan, 1986-2001 yılları arasında TSK'da Astsubay olarak görev yaptı. Astsubay olarak görev yaptığı dönemde Almanya'da bulunan NATO Süratli Reaksiyon Kolordusu Karargâhında (ARRC-Allied Rapid Reaction Corps) 3 yıl süre ile yurtdışı sürekli görevde bulundu. 2000 yılında OYAK Genel Kurul Üyeliğine seçildi. University of Maryland University College'den yönetim ve siyaset bilimi üzerine lisans dereceleri aldı. Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde "Dış Politikada İstihbaratın Rolü" başlıklı teziyle yüksek lisansını, "Bilgi Çağında Diplomasi: Enformasyon Teknolojilerinin Uluslararası Antlaşmaların Doğrulmasında Rolü" başlıklı teziyle de doktorasını tamamladı. Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (Viyana), Birleşmiş Milletler Silahsızlanma Enstitüsü (Cenevre) ve Verification Technologies Research Center (Londra)'da akademik çalışmalarında bulundu. Türk dış politikası, strateji, enformasyon devrimi, uluslararası kalkınma ve güvenlik konularıyla akademik olarak ilgilenmekte olan Fidan, Hacettepe Üniversitesi'nde 2002-2004 yılları arasında uluslararası ilişkiler dersi verdi. 2006 Yılında TASAM'ın Stratejik Vizyon Sahibi Bürokrat Ödülü'nü alan Fidan 2007 yılı Kasım ayında TİKA Başkanlığından Başbakanlık Müsteşar Yardımcılığına atandı. Fidan'ın başkanı olduğu dönemde TİKA proje ve faaliyet sayısını iki katına çıkardı. Bu dönemde en önemli bölgesel açılım olan Afrika atağı Fidan'ın döneminde gerçekleştirildi. TİKA'nın bu başarısı ile Türkiye aynı dönemde OECD nezdinde yardım veren ülke (Donör) unvanını elde etti.

⁹ Bu koordinasyon görev ve sorumluluğu hususunda bkz. Başbakanlık Genelgesi 2005/11; 2007/12701 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

Türk dış politikasına olan etkilerini ve kuruma yapılan eleştirileri daha iyi anlamada TİKA'nın kurumsallaşmasında önemli bir aşama olan 4668 sayılı Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanunun¹⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'ndaki görüşmeleri önemli ipuçları vermektedir. (Bu görüşmeler TİKA'nın kuruluşundan 2001 yılına kadar olan dönemdeki pozisyonunu, faaliyetlerini ve iç politikadaki görünümünü kavramada önemli bulgular içermektedir.

Kuruluşundan günümüze kadar olan dönemde TİKA'nın faaliyetleri değerlendirildiğinde 1992-2002 döneminin bir kuruluş dönemi olduğu ve bu süreçte teknik yardım konusunda edinilen tecrübe paralelinde konusunda yetişmiş insan gücü sayısında bir artış yaşandığı gözlemlenmektedir. Başlangıçta Orta Asya'da bağımsızlıklarını yeni ilan eden devletlere yönelik teknik yardım desteği sağlamak amaçlı kurulan TİKA, kuruluş aşaması sonrası dönemde proje ve faaliyetlerini genişleterek dış politikaların uluslararası alanda yansıtılması görevini üstlendi. Proje ve faaliyetleri incelendiğinde 1992-2002 arasındaki on yıllık dönemde yıllık ortalama 250 proje ve faaliyet yürüten TİKA'nın 2003 yılından itibaren proje ve faaliyet ile proje yürütülen ülke sayısında önemli oranda bir artış yaşandığı görülmektedir. 2006 yılında TİKA'nın yıllık faaliyet sayısı 1452'ye ulaşmış ve proje ve faaliyet sayısında bir önceki yıla oranla %158 bir artışın olduğu görülmüştür. TİKA 1992-2002 arası on yıllık döneminde toplam 2346 yıllık ortalama 256 proje ve faaliyet gerçekleştirmişken, 2003-2006 döneminde toplam 2800 yıllık ortalama 700 proje ve faaliyet gerçekleştirdi. Gelişme döneminde (2003-2006) yıllık oranda gerçekleştirilen proje ve faaliyet sayısının kuruluş döneminin (1992-2002) neredeyse üç katına yaklaştığı düşünüldüğünde, TİKA'nın bu gelişimi Türkiye'yi dünya ülkeleri içinde teknik yardım alan bir ülke pozisyonundan teknik yardım veren bir ülke durumuna geçirdiği açıkça gözlemlenmektedir.

Dünya'nın dört bir köşesinde yürüttüğü proje ve faaliyetler ile Türkiye'nin tanıtımına ve uluslararası alanda etkinliğine önemli ölçüde katkı sağlayan TİKA, yardım faaliyetinde bulunduğu, proje ve faaliyet yürüttüğü ülkelerde herhangi bir karşılık beklemezsizin çalışmalarını sürdürmektedir.

¹⁰ 4668 sayılı Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun (Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı Kurulması, 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin İki Maddesinin Değiştirilmesi ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellere Bir İlave Yapılması Hakkında 480 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü ile Devlet Memurları Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun) Tasarısının TBMM'de 02 Mayıs 2001 tarihinde yapılan açık oylamasına 212 üyenin katılmış 205 kabul, 7 mükerrer oy kullanılmıştır. Bu oylamayla kanun tasarısı kabul edilmiş ve 12.5.2001 tarih ve 24400 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

TİKA faaliyetleriyle dış politika hedefleri arasında her zaman birebir bir uyuşma beklenmese de paralellikler az değildir. Örnek olarak, Kafkaslar ve Balkanlar’da dış politika öncelikleri doğrultusunda TİKA’nın en yoğun proje ve faaliyet yürüttüğü Azerbaycan ile Arnavutluk Türkiye’nin bölge politikalarını gerçekleştirmesinde de önemli konuma sahip ülkeler olarak görülmektedir. (Zira “Türkiye’nin her iki bölgedeki ağırlığını artırabilmesi de, yakın deniz havzası içinde olmakla birlikte sınır-ötesi etkinlik alanları içinde kalan Adriyatik ve Hazar’a yönelik politikalar geliştirebilmesi de mümkün olamaz.”¹¹ Bu alıntı havada kalıyor) Dış yardım konusunda Türkiye’nin stratejik çıkar ilgisinin olması şartı yoktur. Afganistan’ın yeniden imarı çalışmalarında önemli rol oynayan, özellikle Afrika kıtasındaki ülkelerin acil ihtiyacı olan temiz su ihtiyacının karşılanmasına yönelik su kuyuları açan ve su boru hatları döşeyen, felaketler yaşayan ülkelerin barınma ve yiyecek gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasına anında cevap veren TİKA, proje ve faaliyetleri ile aynı zamanda yardım yaptığı ülkelerin kurumsallaşma sürecine de katkı sağlamaktadır.¹² TİKA, yetişmiş insan gücü ve altyapıların geliştirilmesi kapsamında eğitim, kurs ve seminerler düzenleyen, öğrenci değişim programları ile farklı kültür ve coğrafyadan insanları bir arada buluşturan, sağlık ve konut projeleri ile insanların en temel ihtiyaçlarına cevap vererek Türk dış politikasının kültür ve sosyal amaçlı projelerinin en önemli uygulayıcısı konumuna yükselmiştir. Bütün bu faaliyetler, Türkiye’nin uluslararası kimliği ile ilgili yeni şeyler söylemektedir.

Yine bu bağlamda teknik yardım kapsamında yürütülen projelerin Türkiye’nin tanıtımına, sosyal ve kültürel yapısının uluslararası alanda anlatımına katkıda bulunduğu söylenebilir. Gerçekleştirilen projeler neticesinde teknik yardım desteği sağlanan ülkelerin ve ülke halklarının bu yardımlardan sağlanan fayda ile iki ülke arasında dostane ve iyi ilişkiler kurulmasına katkı sağlanmaktadır. Başta Türk dilinin konuşulduğu ülkeler olmak üzere proje ve faaliyet yürütülen tüm ülkelerdeki tarihi-kültürel mirasın yeniden canlandırılması aktif ve çok boyutlu dış politika anlayışının bir ifadesidir.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra kendisine yeni bir dış politika alanı bulan Türkiye¹³ TİKA’nın faaliyet ve projelerinin yardımıyla Orta

¹¹ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik; Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, 14. Baskı, İstanbul, Küre Yayınları, 2003, ss.128.

¹² Süleyman Kurt, “TIKA Facilitates Global Institutionalization with its Projects”, *Today’s Zaman*, 30 Ağustos 2005, ss.1.

¹³ Selahattin Bakan, “Teoriler Işığında Dış Politika”, İdris Bal (der.), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, İstanbul, Nobel Yayınları, 2004, ss.28.

Asya ve Kafkasya bölgesinden dünyanın diğer bölgelerine de genişleyen bir dış politika açılımı sergilemiştir. Özellikle Doğu Avrupa ve Afrika ülkelerindeki proje ve faaliyetler Türkiye'nin içe kapanık ve bekle gör dış politika anlayışını terk ettiğinin ve uluslararası alanda daha fazla etkili olma ve işbirliği kurma çabalarının bir yansımasıdır. TİKA'nın proje ve faaliyetlerindeki artış ve uluslararası alandaki başarısı bu yeni dış politika seçeneğinin kurumsal anlamda bir sonucudur. Alexander Murinson'un belirttiği gibi son dönemde Türk dış politikasında yaşanan bu yeni anlayış Ahmet Davutoğlu'nun "stratejik derinlik" doktrini doğrultusunda şekillenmiştir.¹⁴

TİKA'nın 2004 yılında 15 olan Program Koordinasyon Ofisi sayısı günümüzde 22'ye ulaşmıştır. Son dönemde Etiyopya, Sudan, Senegal, Filistin, Kosova, Karadağ ve Makedonya'da Program Koordinasyon Ofisi açan TİKA, Türkiye'nin dış politik açılımlarının uygulayıcılığını proje ve faaliyetleri ile program koordinasyon ofisleri aracılığı ile sürdürmektedir. TİKA'nın farklı coğrafi bölgelerdeki gerçekleştirdiği atılımlar son dönemdeki Türk dış politikasının aktif ve çok boyutlu özelliğini yansıtmaktadır. Zira dış politika yapılan açılımlar neticesinde, TİKA'nın da bu bölgelerde proje ve faaliyet yürütmeye başlaması dış politikanın pratiğe dökülmesinin bir ifadesi olarak görülebilir.

Yeni Türk dış politikasının aktif ve çok boyutlu özelliği, TİKA'dan teknik yardım alan ülkeler açısından incelendiğinde açıkça görülmektedir. 1990'lı yıllarda Türk dış politikasındaki söylem-eylem uyumsuzluğu aşılmaya başlanmış ve son dönemde kültürel, kimlik, dil ve tarihsel projeler ekseninde yürütülen proje ve faaliyetler yardım sağlanan ülkenin milli egemenliğine azami saygı gösterilerek, bu ülkelere kalkınmalarında yardımcı olmak ve kültürel ilişkileri geliştirmek amacıyla yürütülmüştür. Dış politika yapımcılarının heyecanlı ve maksadını aşan beyan ve demeçlerle yanlış anlaşılmalara meydan vermemesi ve yapılan yardımların amacına ulaşması TİKA'nın başarısını artırmıştır.

TİKA'ya yapılan eleştirilerin başında Türk Dışişleri Bakanlığı ile olan ilişkilerinde sorunlar yaşadığı gelmektedir. Bu eleştirilere dönemin TİKA Başkanı Hakan Fidan bir mülakatında şöyle yanıt vermektedir;

"Bakın, şunu bütün kalbimle söylüyorum ki, Dışişleri Bakanlığı ile TİKA arasında hiçbir sorun yoktur, bilakis çok iyi bir uyum vardır."

¹⁴ Alexander Murinson, "The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy", *Middle Eastern Studies*, Vol. 42, No. 6, 2006, ss.947.

Afganistan projelerimiz bunun en güzel örneğidir. Ülkelerde büyükelçiliklerimiz ile uyum içerisinde çalışıyoruz. Bildiğiniz gibi devlet kurumlarının teşkilat yasaları çıkarken her teşkilata ayrı bir sorumluluk ve görev alanı verilir, bunlar da genelde devlet işleyişinde birbirini tamamlayan şekilde olur.

TİKA gibi genç bir kurum, kanunla kendine verilen görevleri hakkıyla yerine getirdiği zaman buna en çok sevinen Dışişleri Bakanlığımız oluyor. Çünkü dış politikada önemli bir görevi yerine getirmiş oluyorsunuz. Dış ticarete olduğu gibi...”¹⁵

TİKA’ya ya p l a n bir diğer eleştiri de Türkiye’de de okulu, yolu ve suyu olmayan yerler varken TİKA neden yurt dışında bu faaliyetleri yürüttüğü hakkındadır. Bu eleştiriye de yine dönemin TİKA Başkanı Fidan’ın bir mülakatındaki şu cümleleri cevap olarak verilebilir;

“...bunun iki cevabı var. Türkiye’de ki halka yardım eden yüzlerce kuruluş var ama buraya hizmet edem kurum Türkiye bazında bir tanedir. Türkiye’de şu çok iyi bir psikoloji, burada herhangi bir kamu görevlisini arayın, Kırgızistan, Özbekistan, Azerbaycan’dan muhatabı arasın kendi Türkiye’de ki arkadaşına yardım ediyormuş gibi yardım eder. Yani Azerbaycan Tarım Bakanı, Türkiye’de ki Tarım Bakanı[nı] arasın sanki Kırklareli Valisi arıyormuş gibi malzeme gönderir. Burada aslında daha derinde bir kültür yatmaktadır. Şunu söylemekten memnuniyet duyuyorum; Orta Asya’da, Kafkaslar’da, Türkiye yaptığı yardım faaliyetleri ile çok ciddi bir zemin kazanıyor. Birde dediğim gibi onları da daha iyi bir hale getiriyoruz”¹⁶

TİKA’nın başlıca faaliyet alanını oluşturan sosyal ve kültürel projeler aynı tarihi geçmişi ve mirası paylaşan ülkeler ile Türkiye’nin yakınlaşmasını sağladığı değerlendirilmektedir. Bu proje ve faaliyetler ülkelerin ulus-devlet kurma sürecinde milli hislerinin ve tarih bilincinin yerleşmesine zemin hazırlarken, Türkiye’nin tarihinde önemli yer tutan kişi ve olayların günümüze kalan eserlerinin yeniden gün yüzüne çıkmasına da olanak sağladı. Bu aynı zamanda Türkiye’nin bu bölgelere ilgisinin de artmaya başladığının bir göstergesidir. Türk tarihi ve Türkçe ile ilgili verilen ilk örneklerden olan Orhun Abidelerinin, Türkmenistan’da bulunan Sultan Sancar Türbesinin ve Balkanlara açılımın sembolü olan Sultan Murat

¹⁵ Esra Duru, “TİKA Üç Kitaya Yayıldı”, *Haber Ajanda Dergisi*, Mart 2007, ss.96.

¹⁶ TİKA Hakkında, Telekom Dünyası, Eylül 2007, ss.22-23.

türbesinin yakın zamanda yapılan yeniden imarı ve ziyaret edilebilir bir hale getirilmesi tarihi mirasa olan geç kalmış bir borçtur.

Enerji kaynaklarından dolayı dünya devletlerinin ilgi odağı haline gelen Orta Asya ve Kafkasya bölgesi, Türkiye için tarihsel ve kültürel geçmişi nedeni ile farklı bir öneme sahiptir. Ayrıca dünyanın diğer sorunlu bölgelerinin problemleri ile ilgilenmesi de Türkiye'nin uluslararası sorumluluk almak istediğinin bir göstergesidir. TİKA bu noktada da Türk dış politikasının en önemli araçlarından biri haline gelmiştir. TİKA Türk dış politikasının bir pratiği olarak diplomasinin yanında pekiştirici ve politika uygulayıcısı olarak ön plana çıkmaktadır. Türkiye'nin kararlı ve istikrarlı dış politik söylemleri havada kalmamış, TİKA vasıtasıyla gerçekleştirdiği proje ve faaliyetler ile söylem-eylem uyumsuzluğunu azaltmıştır. Bu durum Türkiye'nin ulaşmaya çalıştığı “merkez ülke” ve “bölgesel güç”¹⁷ olma hedefini ciddiye aldığı da göstermektedir.

TİKA ‘herhangi bir karşılık beklemezsizin’ proje ve faaliyetlerini yürütürken sağladığı katkı ve destekler neticesinde Türkiye önemli kazanımlar elde etmesine yardımcı olmuş görünmektedir. Türkiye'nin İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) Genel Sekreterliğini ve BM Güvenlik Konseyi Geçici Üyeliğini üstelenmesinde birçok uluslararası faaliyette etkili olmasının payı vardır. Hedeflerini ve stratejilerini uluslararası alanda saygınlığının artması, ekonomik kalkınmışlık seviyesinin yükselmesi ve bölgesel bir güç olma özelliğini kazanma yolunda belirleyen Türkiye Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda da ifade edildiği gibi “İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye”¹⁸ vizyonu ile önemli atılımlar gerçekleştirmiştir. Bu vizyonda önemi artan ve kurumsal olarak uluslararası alanda rekabet edebilir bir pozisyona gelen TİKA'ya Türkiye'nin tanıtımı ve dış politik hedefleri doğrultusunda oldukça fazla görev düşmektedir.

“Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Türk dış politikasında ortaya çıkan diğer bir yenilik de, insancıl amaçlara ve gelişmeye yardımcı bir programın kademeli olarak geliştirilmesidir”¹⁹ Bu yeni eğilimlerin ve insancıl amaçlı politikaların bir ürünü olarak ortaya çıkan TİKA Türkiye'nin dış

¹⁷ Ahmet Davutoğlu, “Türkiye Küresel Güçtür” *Anlayış*, Sayı 10, Mart, 2004 ss.40-45; Ahmet Davutoğlu, “Türkiye Merkez Ülke Olmalı,” *Radikal*, 26 Şubat 2004; İbrahim Canbolat, *Yeni Dünya ve Türkiye*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000, ss.71; Stephen F. Larrabee ve Ian O. Lesser, *Belirsizlik Döneminde Türk Dış Politikası*, çev., Mustafa Yıldırım, Ötügen Yayınevi, İstanbul, 2004.

¹⁸ DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*, Ankara, 2007, ss.1.

¹⁹ Kemal Kirişçi, “Uluslararası Sistemdeki Değişmeler ve Türk Dış Politikasının Yeni Yönelimler”, Faruk Sönmezoğlu (der.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, 1994, ss.406.

politikadaki teknik yardım enstrümanının kurumsal yapılanmasını oluşturmaktadır.

TİKA'nın kuruluş döneminde proje ve faaliyetlerin sayısı ve başarısı konusunda yaşanan tereddütler temelde başta bağımsızlıklarını yeni kazanan Türk Devletleri olmak üzere yardım alan devletlerin kendilerine bir “hami” istemedikleri yönündedir. Bazı devletler bu proje ve faaliyetleri henüz kazanmış oldukları bağımsızlıklarına zarar verebileceği hatta uluslararası alanda tanınma sorunu ile karşılaşabileceği gerekçeleri ile mesafeli durmuşlardır. Kuruluş döneminde yaşanan bu güven sorunu aslında bir söylem ve algılama sorunudur. TİKA'nın proje ve faaliyetleri ile Türkiye bölge ülkelerinde teknik yardım desteği, nitelikli personel ve gerekli donanım alt yapısı sağlamaktaki niyet ve eylemleri yardım alan ülkede egemenliğe zarar olarak algılanabilmiştir.

İdris Bal'a göre model olarak Türkiye'yi örnek alan Türk Cumhuriyetleri'nin, kendi içinde istikrarsız kurumlarının birbiri ile rekabet halinde olduğu ve ekonomik olarak güçsüz bir ülkeyi karşılarında görmeleri neticesinde Türkiye ile olan ilişkilerinde bir gerileme yaşandı.²⁰ İlişkilerde yaşanan bu gerilemede dönemin liderlerinin ve politikacılarının heyecanlı çıkışları ve maksadı aşan söylemlerde bulunmaları da etkili olmuştur. Bu dönem için Sovyet tehdidinin ortadan kalkması nedeniyle Batı için Türkiye'nin önemini yitirdiği ve Türk Cumhuriyetleri'nin de Batı ile ilişki kurmada Türkiye'ye ihtiyaç duymadan doğrudan iletişime geçmiş olmaları da yapılan değerlendirmelerdendir. Ayrıca bir başka faktörde “o yıllarda, Türkiye'nin bu ülkelerle gerçekçi politikalara dayanan ilişkiler kurmasına yönelik hareketin önünde duran en birinci engel Türk toplumunun resmi ve sivil alanda Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin gerçekleri konusunda fazla bilgili olmamasıydı.”²¹

SSCB'nin ardından Rusya'nın bölge ülkelerini yakın ilgi alanı içine dâhil etmesi de Türkiye'nin etkinliğinin artmasını engelledi.²² Türkiye'nin iki kutuplu sistemin sona ermesiyle ortaya çıkan yeni dünya sisteminde “belirsiz ve etkisiz” durumunun nedeni dış politikada “strateji ve kavram” eksikliğidir.²³ Türk dış politikası karar alıcılarının yaşadığı bu stratejik

²⁰ İdris Bal, “Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası için Türk Cumhuriyetleri'nin Önemi”, İdris Bal (der.), 21. *Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Nobel Yayınları, İstanbul, 2004, ss.376.

²¹ Meryem Kırımlı ve Dilek Temiz, “Soğuk Savaş Sonrası Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Türk Dış Politikası”, İdris Bal (der.), 21. *Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Nobel Yayınları, İstanbul, 2004, ss.446.

²² Nükretin Parlak, *Orta Asya-Kafkasya-Balkan Ülkeleriyle İlişkiler ve Türk Dış Yardımları (1992-2003)*, Ankara, TİKA Yayınları, 2007, ss.167.

²³ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik; Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 14. Baskı, İstanbul, Küre Yayınları, 2003; İhsan D. Dağı, *Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1998; Hüseyin Bağcı, “Türk Dış

öngörü eksikliğinin sebebi Ahmet Davutoğlu'na göre Osmanlı ve Türk dış politika geleneğinde sömürgeci bir anlayışın olmayışıdır.²⁴ Ona göre, 19. yüzyılda yayımlacı ve sömürgeci politikaların ortaya çıkıp uygulandığı dönemde Osmanlı İmparatorluğu sadece iç bütünlüğü koruma ve daha fazla toprak kaybı yaşamama politikası yürütmekteydi.

Türkiye'nin Azerbaycan başta olmak üzere bağımsızlıklarını yeni kazanan Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerinde yardım ve bilgi desteği sağlamanın ötesinde ülkelerin içişlerine karışır görüntü vermesi dış politikanın farklı algılanmasına neden olduğu ve bazı ülkelerde bu durumun egemenliklerine karşı bir tehdit olarak algılandığı eleştirilerini beraberinde getirmiştir. Örneğin Özbekistan bu dönemde Türkiye'de okuyan öğrencilerini geri çağırdı, çünkü bu öğrencilerin Türkiye'de Özbek hükümetine muhalif kimseler ile irtibat halinde oldukları düşünülmekteydi.²⁵ TİKA'nın kuruluş yıllarındaki Türk dış politikasında karar alıcıları etkileyen iç politik durum incelendiğinde kurumlar arası çekişme ve rekabetin olduğu ve iç politik istikrarın bulunmadığı, koordinasyonsuz, stratejisiz ve plansız bir dönem olduğu görülmektedir.²⁶ TİKA'nın kuruluş yılı olan 1992 yılından 2003 yılına kadar olan dönemde on iki Dışişleri Bakanı'nun görev yapmış olması iç politik istikrarsızlığın en önemli göstergesidir. Bu politik istikrarsızlık sürdürülebilir bir dış politika anlayışının ve dış politika hedeflerinin belirlenememiş olmasının nedenleri olarak da görülebilir. Sonraki yıllarda ise kurumlar arasında yaşanan bu koordinasyon eksikliği TİKA'nın etkinliğinin artırılması ile doldurulmuş oldu.

Türkiye'nin *geleneksel* dış politika anlayışında tarihi geçmişinin ötesinde, ortak geçmiş ve tarihi mirası paylaşmış bir kültürel zenginliğin farkında olunmadan tehdit ve önyargılara dayalı bir düşünce hâkim olmuştur. Bu geleneksel yapı özellikle coğrafi olarak bölgede komşu ülkelerle ve Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar gibi bölge ülkeleriyle olan ilişkilerde kendini hissettirmiştir. Önündeki fırsat ve tercihleri değerlendirme noktasında etkisiz kalan Türkiye, yeni dünya düzeni arayışında arzuladığı yeri alamamıştır. Dış politikada vizyon ve stratejik öngörü eksikliğinden

Politikası: Genel Bir Bakış", İdris Bal (der.), *Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim*, Siyasal Kitabevi, Ankara,1998, ss.1-13.

²⁴Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik; Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 14. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2003, ss.52.

²⁵İdris Bal, "Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası için Türk Cumhuriyetleri'nin Önemi", İdris Bal (der.), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Nobel Yayınları, İstanbul,2004, s.375.

²⁶Yaşar Kalafat, "Türkiye Türk Cumhuriyetleri Kültür İlişkileri", İdris Bal (der.), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Nobel Yayınları, Ankara,2004, ss.463.

kaynaklanan bu yaklaşım aslında geleneksel politikanın başlıca özelliğini oluşturmaktadır.

Türkiye geçte olsa son dönemde strateji ve dış politika hedefleri noktasında eksikliklerinin farkına vararak özellikle Orta Asya bölgesindeki bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkeler ile diyalog kurma girişimlerini başlatmıştır. Alexander Murinson'a göre son dönemdeki Türk dış politikasına yön veren ve eleştirilen strateji eksikliğini kapatan Ahmet Davutoğlu olmuştur.²⁷ Bazılarının Neo-Osmanlılık olarak adlandırdığı bu yeni stratejik akım realist korkuların ötesinde “Osmanlıyı yeniden ihya etmeyi ve diriltmeyi değil, Osmanlı hinterlandıyla sahip olduğu tarihi, kültürel, dini ve etnik bağlılıkları nedeniyle Türkiye'nin bu gelişmeleri etkilemesini savunur”²⁸ Dış politikanın kurumsallaşma ve uygulama alanlarından biri olarak TİKA'nın faaliyetleri incelendiğinde Türkiye'nin ilişkilerini geliştirmek istediği ya da yeni ilişki kurmak istediği ülkelerle ilgili yeni bir stratejik dil kullandığı ve başta kültürel ve sosyal projeler yoluyla diyalog kurmaya çalıştığı görülmektedir.

Baskın Oran TİKA'nın proje ve faaliyetleri ile Orta Asya bölgesinde daha aktif rol oynama isteğinin Batı ve bölge ülkeleri tarafından desteklendiğini vurgulamaktadır.²⁹ Ancak “bölge halkı hakkında neredeyse hiç bilgi sahibi olamayan Türk yöneticilerin bu rolü oynama ve bölgenin sosyo-politik ve ekonomik dönüşümünü etkileme konusunda Türkiye'nin kapasitesini abarttıkları”³⁰ fikri kuruluş aşamasında TİKA'nın proje ve faaliyetlerindeki yetersizliğin altında yatan sebeplerdendir. Ayrıca dış politikada karar alıcıların düşünsel arka plan ve sosyal-kültürel vizyon eksikliği de diğer sebeplerdendir.

TİKA'nın son dönemdeki faaliyet ve projelerindeki artış bu yönüyle değerlendirilecek olursak; bağımsızlıklarını yeni kazanan Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri ile başlatılan diplomatik ilişkilerde öncelikli olarak bu ortama hazırlıksız yakalandığı ortadadır. Ayrıca Türkiye'nin bölgedeki faaliyetleri henüz bağımsızlığını kazanan ülkeler açısından yayılmacı bir stratejinin unsuru olarak algılanabildiği ve bu yüzden çoğu ülkedeki proje ve faaliyetlerin başarısız olduğu söylenebilir. Ancak dış politika

²⁷ Alexander Murinson, “The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 42, No. 6, 2006, s.945-964.

²⁸ Ramazan Gözen, *Türk Dış Politikası Barış Vizyonu*, Palme Yayıncılık, Ankara, 2006, s.23.

²⁹ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt II: 1980-2001, 8. Baskı, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2005.

³⁰ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt II: 1980-2001, 8. Baskı, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2005, s.382; Mustafa Aydın, “The Determinants of Turkish Foreign Policy, and Turkey's European Vocation”, *Review of International Affairs*, Vol. 3, Issue 2, 2003, s.323.

anlayışındaki bu eksikler terk edilmeye başlanıp daha aktif ve çok boyutlu bir dış politika anlayışı benimsenmeye başlanınca TİKA'nın proje ve faaliyetlerinin de bu yönde ilerleme kaydettiği görülmektedir. Özellikle dış politikada daha dengeli bir sosyal ve kültürel dilin etkisini hissettirmesi TİKA'nın başta Orta Asya ve Kafkaslar olmak üzere proje ve faaliyet yürüttüğü tüm bölge ve ülkelerde sosyal ve kültürel proje ve faaliyetlerinin de etkisini aynı oranda artmasını sağladı. Yeni stratejisine paralel olarak bu yeni dönemde yakın çevresinin dışında da dış politika üreten, farklı bölgelerde yeni açılımlar getiren Türk dış politikası hedeflerini gerçekleştirmek için TİKA gibi ideallerini gerçekleştirecek önemli aktörleri devreye sokmasını bilmiştir.

TİKA'nın kuruluş döneminde devletlerin dış politikalarına yön veren norm, kültür ve kimlik gibi öğelerin dış politika uygulayıcıları tarafından yeterince dikkate alınmadığı ortaya çıkmaktadır. Zira Türk dış politikasının zafiyeti; hem bölgeyi iyi tanıyamaması hem de ani gelişen durumlara hazırlıksız yakalanması sonucunda uygun norm belirleyememesidir. Bu eksiklikler ve iç siyasal ortamın istikrarsız oluşu ile ortaya çıkan dış politikadaki başarısızlık aynı zamanda dış politika uygulayıcılarının strateji eksikliği de ortaya koymaktadır. TİKA'nın son dönemdeki faaliyet ve proje sayısı ve başarısının artmasında kuruluş döneminin aksine belirlenen dış politika hedefleri ve stratejileri ile uygun norm ve hareket tarzlarının yattığı görülmektedir. Benimsenen dış politika tercihlerinde diğer ülkelerle olan ilişkilerde hamasi söylemlerden kaçınılmış olması, sosyal ve kültürel projelere ağırlık verilmesi, ortak tarihsel geçmişin iki ülkeyi yakınlaştıran bir payda olarak kullanılması ve belki de en önemlisi, dış politika hedeflerinin ve söylemlerinin diğer ülkeler için bir tehdit unsuru olarak algılanmamasına özen gösterilmesidir.

TİKA'nın kuruluş döneminde de kendini hissettiren Türk dış politikasının “geleneksel” yapısı İsmail Cem'e göre, uygulamada geleneğin doğrudan çok yanlışa bağlı olduğu bir anlayışı ifade etmektedir; “geleneksel dış politikayı' izlemekten başka bir iddiası olmayan siyasetçiler, aslında, mevcut olumsuzlukları korudu, yaşattı ve sürdürdü”.³¹ Son dönemde Türk dış politikasındaki bu gelenekçi yapıdan farklı olarak uygulanan dış politika anlayışı klasik ya da realist kabul edilebilecek bir dış politika anlayışının terk edilerek, aktif ve sosyal ve kültürel projelere ağırlık veren ve konstrüktivist eğilimler taşıyan bir tavır gösterdiği gözlemlenmektedir. TİKA'nın son dönemde gerçekleştirdiği proje ve faaliyetlerle Türk dış

³¹ İsmail CEM, *Türkiye Avrupa Avrasya*, Birinci Cilt, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, ss.10.

politikasının çok boyutlu, kültürel ve sosyal ağırlıklı bir çizgide gittiği söylenebilir.

Bahsedildiği gibi, elbette ki Türkiye'nin ve diğer ülkelerin dış politika belirleyicisi ve uygulayıcısı Dışişleri Bakanlıkları ve büyükelçilikleridir, ancak TİKA belirlenen dış politik hedefler doğrultusunda ülkeler arasında sağlanması amaçlanan iyi ilişkilerin kurulması aşamasında önemli bir görev üstlenmektedir. Türkiye'nin resmi politikalarını belirleyen Dışişleri Bakanlığı teşkilatının yanında neden böyle bir kuruluşa ihtiyaç duyulduğu sorusuna konstrüktivist bir perspektiften cevap verilebilir. İlk olarak, konstrüktivizmde uluslararası sistemi belirleyen tek aktör devletler değildir, başka etkili aktörlerde mevcuttur, “yani eyleme geçen aktörler ve faktörler yelpazesi geniştir. Bunlar, devlet-üstü (uluslararası örgütler gibi) veya devlet-altı (askeri-bürokratik karar verici gerçek veya tüzel kişilikler gibi)” de olabilir.³² Bu bağlamda mesela Türkiye, BM ve BM'nin bir kuruluşu olan BM Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO) gibi uluslararası örgütlere üye olarak bu örgütlerin çalışmalarına destek vermektedir. Türkiye oluşan bu uluslararası sistemin yeni aktörleri ile işbirliğini geliştirirken resmi kurumlarının yanında bu sürece Türkiye adına dâhil olacak, kuruluşlara ihtiyaç duymaktadır. TİKA bu yeni oluşum sürecinde hem “devlet-altı” bir kuruluş olarak ülke içinde hem de diğer ülkelerin kalkınma örgütleri ve uluslararası kalkınma örgütleri ile birlikte projeler gerçekleştirerek “uluslararası” alanda kendi savunduğu ideallerini ve kimliğini bir aktör olarak ortaya çıkarmaktadır.

Bir başka nokta, “Konstrüktivist teori, normlara uygun davranış mantığı çerçevesinde karşı aktörlerin davranışlarından bağımsız, uluslararası toplum tarafından geniş kabul gören normlara ters düşmeyecek davranıştan bahseder.”³³ Konstrüktivist dış politika teorisinde normlar devlet davranışlarını etkileyici bir özelliğe sahiptir. Devletlerin dış politika hedefleri ve çıkarları bu normlar çerçevesinde şekillenir.³⁴ Türkiye'nin son dönemde dış politikasında Ahmet Davutoğlu'nun da (2004b) belirttiği gibi *özgürlüklerin genişletilmesinden yana, komşuları ile sıfır problem, çok boyutlu dış politika, yeni bir diplomatik üslup ve ritmik diplomasiye geçişe dayalı bir uluslararası norm benimsendiği gözlemlenmektedir.*³⁵ Bu normlar

³² Tuncay Kardeş, “Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?”, Zeynep Dağı (der.), *Uluslararası Politikayı Anlamak*, Alfa, 2007, İstanbul, ss.134.

³³ Kemal İnâat ve Burhanettin Duran, “AKP Dış Politikası: Teori ve Uygulama”, *Demokrasi Platformu*, Yıl:1, Sayı:4, Güz 2005, s.5.

³⁴ Kemal İnâat ve Burhanettin Duran, “AKP Dış Politikası: Teori ve Uygulama”, *Demokrasi Platformu*, Yıl:1, Sayı:4, Güz 2005, s.6.

³⁵ Ahmet Davutoğlu, “Türkiye Merkez Ülke Olmalı,” *Radikal*, 26 Şubat 2004.

doğrultusunda dış politikasını belirlemeye ve uygulamaya çalışan Türkiye uluslararası alanda etkin bir aktör olarak diğer aktörlerle sürekli etkileşim halinde kalmak durumundadır. Etkin dış politika seçenekleri ile AB uyum hedeflerini birlikte gerçekleştirmeyi düşünen Türkiye'nin bu aktif dış politik seçeneklerini gerçekleştirmesinde TİKA'nın rolü büyüktür. TİKA'nın son dönemdeki proje ve faaliyet sayısındaki artışın, Davutoğlu'nun vurguladığı yeni dış politik kimlik ve ideal doğrultusunda TİKA'ya biçilen rol içindeki önemi açıktır.

Davutoğlu'nun dünyasında norm merkezli bir siyaset anlayışı belirgindir. Örneğin, dünya siyasetinde 11 Eylül saldırılarının ardından yaşanan güvenlik-demokrasi ikileminin hâkim olduğu bir siyasal ortamda Türkiye demokratikleşme açımları ile özgürleşmeden yana tutum sergilemiştir:

“Bu dönemde, güvenliğini riske etmeden, sürekli demokratikleşme paketleriyle özgürlük alanını genişleten tek ülke Türkiye'dir. Biz bunu gerçekleştirebildiğimiz ve iç siyasal meşruiyeti dengeli bir özgürlük ve felsefi bir güvenlik anlayışı ile irtibatlandırabildiğimiz oranda Türkiye diğer ülkelere de model olacaktır”³⁶

Türkiye'nin sahiplendiği siyasal normlardan biri olan demokratik birikimini ve tecrübesini TİKA'nın proje ve faaliyetleri ile diğer ülkelerle paylaşma arzusunda olması kayda değerdir. Türkiye'nin “komşuları ile sıfır problem” hedefleri doğrultusunda uzun yıllar sorun yaşadığı konularda çözüm önerilerine katkı sağlamak suretiyle *uzlaş*ı temelinde bir anlayışın benimsenmesi bunun pratik yansımalarındandır. TİKA'da Türkiye'nin bu dış politikadaki “komşuları ile sıfır problem” politikasının bir parçası olarak komşu ülkelerde gerçekleştirdiği proje ve faaliyetler bu politikanın uygulamadaki en önemli göstergelerinden biridir. Örneğin, TİKA'nın Afganistan'ın ve Irak'ın yeniden imarına katkı sağlaması ve komşu ülkelerle iyi niyetli ekonomik, siyasal ve kültürel işbirliği çalışmalarının artırılmasına yönelik arayışlar bu hedeflerin uygulamadaki göstergeleridir. Bu politik hedefler doğrultusunda ‘medeniyetler çatışması’³⁷ tezlerinin tartışıldığı dönemde TİKA'nın proje ve faaliyetlerinin yine BM nezdinde oluşturulan medeniyetler ittifakı projesinde İspanya ile birlikte Türkiye'nin eş başkanlık görevini üstlenmesi ile medeniyetler arası çatışmaların sonlandırılması ve uluslararası diyalog ve barış ortamının oluşturulmasına katkı sağladığı söylenebilir.

³⁶ Ahmet Davutoğlu , “Türkiye Merkez Ülke Olmalı,” *Radikal*, 26 Şubat 2004.

³⁷ Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, Okuyan Us Yayınları, İstanbul,2002.

Son dönemde çok boyutlu ve çok kulvarlı dış politika anlayışı paralelinde TİKA ile gerçekleştirmeye çalıştığı faaliyetler göstermektedir ki Türkiye kendisine yeni bir uluslararası kimlik geliştirmek istemektedir. Türkiye bu dönemde bir yandan AB ile tam üyelik müzakereleri doğrultusunda diplomatik atak gerçekleştirirken diğer yandan uluslararası sorun bölgelerinde çözüme katkı anlayışıyla daha önce almadığı inisiyatifler almaktadır. Bu kapsamda Afrika'ya açılım bu kimlik politikasının en önemli göstergesidir. Türkiye'nin "başkalarının sorunları ile ilgilenme sorumluluğunu" nun bir gereği olarak³⁸ yaptığı Afrika açılıma paralel olarak TİKA'nın üç kıta ülkesinde (Etiyopya, Senegal ve Sudan) program koordinasyon ofisi açması, bölge insanının acil ihtiyaçlarını karşılayacak projeler gerçekleştirmesi ve BM Bin Yıl Kalkınma Hedeflerine katkı sağlaması uluslararası alanda normatif sorumluluğunu yerine getiren bir ülke kimliği ortaya çıkarmıştır.

Son dönem dış politika yapımcılarının üstlendikleri misyonu açıklarken kullandıkları lisan yine bu kimlik kaygısının bir yansımasıdır: mesela Ahmet Davutoğlu (2004)'na göre Türkiye'nin hedefi "Doğu platformlarında Doğulu kimliğinden gocunmadan, ama o kimlikle yüzleşip yine o kimlik etrafında tezler ve çözümler üretebilen, Batı platformlarında ise Batı'nın nosyonlarını özümsemiş, Avrupalı bir bakışla Avrupa'nın geleceğini tartışabilen bir ülke olmaktır". AB ile tam üyelik hedefindeki kararlılık, "komşuları ile sıfır problem" anlayışı ve bölge ülkeleri ile diyalog ve işbirliği ortamını oluşturma çabaları bu kimlik söyleminin önemli örneklerindedir. Bu bağlamda TİKA'nın bu söylem ve dış politika idealleri doğrultusunda proje ve faaliyet alanlarını genişletmesi ve bu faaliyetlerini farklı coğrafi bölgelerde uygulaması anlam kazanmaktadır.

Yine dikkati çeken başka bir husus, son dönem Türk dış politikası söyleminde birey ve toplum merkezliliğin ön plana çıkmasıdır. Politik iletişimin eksikliğinin yarattığı sorunların önemine yapılan vurgu ve insan ve toplumlar arası iletişimin artmasıyla toplumsal ve uluslararası barışın sağlanacağı savı konstrüktivist bakış açısının izlerini taşır. Bu söylemler konstrüktivizmin vurguladığı insan ve toplumların birbirini karşılıklı inşa ettiği fikri ile örtüşmektedir. Bu etkileşimi ve iletişimi kültürel, tarihsel, dil ve normlar eksenli proje ve faaliyetlerle sağlayacak ve bu anlamda belirlenen ve hedeflenen politikaları uygulayacak ve diğer örgütlerle koordinasyonu sağlayacak bir kurum olarak TİKA ön plandadır. Başka bir deyişle, Türk dış politikasının toplumsal ve politik iletişim sorununu

³⁸ TİKA Bşk.Yrd. Dr. Mustafa ŞAHİN, Ankara, 01 Nisan 2008, kişisel görüşme.

çözmeye namzet sosyal ve kültürel ağırlıklı projelerini ve dış politika hedeflerini gerçekleştiren TİKA teorik dış politika söylemlerinin uygulayıcısı olmaktadır.

57 yıl aradan sonra ilk defa Suriye Devlet Başkanı sıfatıyla Beşar Esad, 40 yıl aradan sonra ilk defa AB Komisyonu Başkanı olarak Romano Prodi, ikinci olarak Jose Manuel Barroso ve belki de adını ilk defa duyduğumuz Karayipler'in 119 bin nüfuslu ada ülkesi Saint Vincent ve Grenadinler'in Başbakanı Ralph Gonsalves'in tarihlerinde ilk defa Türkiye'yi ziyaret etmeleri bu siyaset anlayışının yansımaları olarak görülebilir. Türkiye bu süreçte birçok uluslararası organizasyona ev sahipliği yapmıştır. Bu organizasyonlar vesilesiyle de birçok devlet ya da hükümet başkanı Türkiye'ye ziyaret gerçekleştirmiştir. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün ABD ziyareti 12 yıl aradan sonra, Türkiye'den Amerika Birleşik Devletleri'ne ilk kez "cumhurbaşkanı" seviyesinde bir ziyaret özelliğini taşımaktadır. Ayrıca Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Gümülcüne ziyareti ile 51 yıl aradan sonra Gümülcüne'yi ziyaret eden ilk Türk Başbakanı, Afganistan, Avustralya ve Yeni Zelanda ziyaretleri ile de bu ülkeleri ziyaret eden ilk Türk Başbakanı olmuştur. Bütün bunlar konstrüktivist yaklaşımın belirttiği gibi dış politika aktörlerinde gözlenen zihniyet/kimlik değişiminin bir yansımasıdır. TİKA'nın son dönemde "ritmik diplomasi" anlayışını harekete geçirerek proje ve faaliyet gerçekleştirdiği ülke sayısını 192'ye çıkarması yine bunun bir örneğidir.

Türkiye'nin bu yeni dış politika tutumu ve TİKA'nın proje ve faaliyetleri ile proje ve faaliyet yürütülen ülkelerde halklar arasında bir dostluk, güven ve sosyal barış ortamının kurulmasını hedeflemekte, bu amaçla ülkeler arası ekonomik, siyasal, kültürel ve diplomatik alanda ikili ilişkiler geliştirmektedir. Türk dış politikasının belirlenmesinde ve seçeneklerin oluşturulmasında önemli rol oynayan bu *normlara uygun* dış politik hedeflerin uygulayıcısı konumundaki TİKA ve yöneticilerinin zihniyet yapısının gerçekleştirdiği proje ve faaliyetler Balkanlar, Ortadoğu, Kafkas ve Afrika ülkeleriyle *karşılıklı kimlik inşası* sürecini hızlandırma amaçlıdır. Bu süreçte devlet ya da hükümetler ile yakın ilişkiler geliştirilerek uluslararası sorunlara ve çatışma alanlarına barışçıl çözüm kültürü üretilmeye çalışılmaktadır.

Kimlik inşacısı olarak TİKA

TİKA'nın kuruluşundan itibaren yaşanan ve son dönemde daha da aktif ve etkili bir hale dönüşen süreç konstrüktivizm temelli dış politika tercihinin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir: “Konstrüktivizme göre, sosyal yapılar ve aktörler arasında bir karşılıklı inşa ilişkisi söz konusudur. Sosyal yapılar, sosyal bir kimlik vermek suretiyle aktörleri inşa ederken, aktörler de interaktif eylemleri ve günlük yaşamlarıyla bu yapıları yeniden üretebilmekte ve değiştirebilmektedir”³⁹ Özellikle SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Türk devletlerinin gelişimine katkı sağlamak amacıyla söz konusu ülkelere işbirliği ve yardım temelli bir *sosyal yapı* oluşmuştur. Bu sosyal yapı pratiklerden bağımsız düşünülemez olduğundan, faaliyetlerin takip ve koordinasyonunu yapacak yeni bir *aktöre* ihtiyaç duyulmuştur. Uluslararası alanda başta Türk dilinin konuşulduğu ülkeler olmak üzere gelişmekte olan ülkelere teknik yardım sağlamak amacıyla “Türk Teknik Yardım Kuruluşu” *kimliği* ile kurulan TİKA, proje ve faaliyetleriyle bu kimliğini uluslararası alanda gerçekleştirmek istemektedir. Türk dış politikasının yeni ilgi alanları ve hedefleri doğrultusunda kendisine yeni çalışma alanları oluşturan TİKA farklı bölge ve ülkelerdeki proje ve faaliyetleri ile aynı zamanda yeni sosyal ve kültürel yapılar üretmektedir. Bu etkileşim ve inşa süreci insanların günlük yaşantılarını daha kolay ve yaşanabilir bir hale getirerek hem sosyal dünyayı değiştirmekte hem de ülkelerin yakınlaşmalarını sağlayarak uluslararası sistemde etkili olabilmektedir.

Konstrüktivizm insanların ve toplumların birbirini inşa ettiğini ve oluşturduğunu iddia eder. Toplum ve insanlar arasında sağlanan iletişim ilişkilerin geleceğine yön verir. Materyal nitelikleri göz ardı etmemekle birlikte uluslararası ilişkilerde ve devletlerin dış politikalarında önemli etken sosyal ve kültürel ilişkileridir. TİKA'nın proje ve faaliyet yürüttüğü ülkelerde toplumlar ve devletler sosyal ve kültürel temelli projeler ile yakınlaşmış ve bir anlamda ortak kültür oluşturulmuştur. Böylelikle devletler yani Türkiye ile proje ve faaliyet gerçekleştirilen ülkeler yakınlaşmış ve ortak paydada buluşmuşlardır. Afrika açılımı bu anlamda en önemli göstergedir: TİKA'nın yürüttüğü proje ve faaliyetlerinde katkısıyla Türkiye'nin dış politika açılımı neticesinde gerek Türkiye'den Afrika ülkelerine gerekse Afrika ülkelerinden Türkiye'ye devlet ya da

³⁹ Kemal İnat ve Burhanettin Duran, “AKP Dış Politikası: Teori ve Uygulama”, *Demokrasi Platformu*, Yıl:1, Sayı:4, Güz 2005, s.4.

hükümet başkanları düzeyinde birçok ziyaret gerçekleştirilmiştir. Bu açılım Türkiye'nin bölge ülkeleri ile yakınlaşmasına olanak sağlamıştır.

Devletlerin dış politikadaki eylem ve söylemlerinde kimliklerin ve normların büyük etkisi vardır. Bir anlamda dış politikadaki eylemler bu kimlik ve normların birer pratiğidir. Konstrüktivizmde önemli olan sistemin nasıl olduğu değil onun nasıl anlaşıldığıdır. Bu bağlamda Türkiye'nin TİKA'nın faaliyetleri ile ilişki kurduğu bölge ve ülkelerin uluslararası alanda ihtilafı ya da sorunlu bölge olarak algılanmasına rağmen bu bölge ya da ülkelerin Türkiye açısından bir fırsat olarak algılanması bölgede yürütülen faaliyet ve projelerin gerçekleşmesine olanak sağladı. Bu paralelde işlevselliği artırılmış, kurumsal yapısı güçlendirilmiş ve uluslararası alanda rekabet edebilecek bir konuma getirilmiş olan TİKA, konstrüktivizmin iddia ettiği, sadece materyal güçten ibaret olmayan ve ikili ilişkilerin inşasını sağlayan aktörlere örnek olarak gösterilebilir.

Konstrüktivizmin vurguladığı kültürlerin, normların ve kimliklerin dış politikadaki önemi TİKA'nın faaliyetleri ile ortaya çıkmaktadır. Normlar devletlerin uygun hareket tarzlarıdır. Normlar düzenleyici ve yapıcı normlar olmak üzere iki ayrı şekilde incelenebilir. Konstrüktivizm normları yapıcı norm olarak kabul eder.⁴⁰ Kültürler, normlar ve kimlikler TİKA'nın faaliyet alanı kapsamındadır. TİKA sosyal ve kültürel proje ve faaliyetlerle Türkiye ile proje ve faaliyet gerçekleştirilen ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine ve istenen dış politika hedeflerine ulaşılmasında önemli bir rol oynadı. Devletlerin davranışları ve dış politika hedefleri çıkarlarının kaynağını oluşturur ve bu çıkarlar yalnızca dış tehdit ya da iç baskılarla şekillenmez, aynı zamanda uluslararası norm ve değerler de bu çıkarları şekillendirir.⁴¹ Devletlerin dış politika belirlemede kimliklerin de büyük bir etkisi vardır. Kimlikler devletlere belirli dış politik hedeflerin belirlenmesinde yön verir.⁴²

Konstrüktivizmde uluslararası ilişkileri anlamının en önemli faktörlerinden biri devletlerin kimlikleridir. Türkiye uluslararası alanda özel bir konuma sahiptir, çünkü doğu ve batı arasında sınır noktada bulunan Türkiye, farklı

⁴⁰ Mustafa Küçük, *Constructivism and The Study Of Security And Foreign Policy: Identity and Strategic Culture in Turkish-Greek and Turkish-Israeli Relations*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, ss.63.

⁴¹ Mustafa Küçük, *Constructivism and The Study Of Security And Foreign Policy: Identity and Strategic Culture in Turkish-Greek and Turkish-Israeli Relations*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, ss.62.

⁴² Alexander Wendt, "Anarchy is what States of it: The Social Construction of Power Politics", *International Organization*, Vol. 46, No. 2, 1992.; Mustafa Küçük, *Constructivism and The Study Of Security And Foreign Policy: Identity and Strategic Culture in Turkish-Greek and Turkish-Israeli Relations*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999, ss.79.

etnik köken ve kültürlere sahip geniş bir medeniyete ev sahipliği yapmaktadır. Laik, demokratik ve halkının çoğunluğu Müslüman olan bir ülke kimliğine sahip, batı ve özellikle son dönemde AB ile geliştirdiği yakın ilişkiler Türkiye'nin dış politikasını anlamamıza yardımcı olmaktadır.⁴³ Bu kimlik aktif ve çok boyutlu bir dış politika önceliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu öncelikler TİKA'nın hem son dönemdeki öneminin hem de proje ve faaliyetlerinin artmasını sağlamaktadır. Konstrüktivizmin kimliklerin dış politikadaki etkisinin önemini vurgulayan bu yönü Türk dış politikasında TİKA pratiği ile kendini göstermektedir.

Konstrüktivizmin iddia ettiği uluslararası sistemin nasıl olduğu değil sizin onu nasıl anladığınızın önemli olduğu anlayışı, yakın dönemdeki Türk dış politikasının özelliği ile örtüşmektedir. Zira geleneksel olarak alışagelmış olan düşmanlarla çevrili jeopolitik konum, komşu ülkeleri ve halklarını tehdit olarak algılama anlayışının terk edildiği gözlemlenmektedir. Yakın dönem dış politika seçenekleri incelendiğinde başta AB ile başlatılan müzakereler olmak üzere yakın komşu ülkeleri ile geliştirilen ilişkiler somut örneklerdendir. Yunanistan, Suriye ve İran'la başlatılan diyalogların iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirme konusunda önemli adımlar olduğu göze çarpmaktadır. Afrika açılımı da bu konuda örnek olarak gösterilebilir. Afrika'ya yapılan diplomatik açılım ve bu paralelde TİKA'nın bölgedeki faaliyetleri realistlerin iddia ettiği gibi Türkiye'nin Afrika'nın yeraltı zenginliklerinde gözü olduğuna dair herhangi bir eylem ya da söylem içermemektedir. Aksine; yaşanan felaketler ve insanlık dramları karşısında Türkiye bölgeye yardım elini uzatarak oluşturduğu sosyal, kültürel ve insani etkileşim ile bölge ülkeleri ile yakın ilişkiler kurmayı başarabilmiştir. Bu yardımlaşma normunun bir dış politika aracı olarak da yerleştiğini göstermektedir. Aynı şekilde bölge ülkeleri Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile olan bu yeni dönem ilişkilerinde çoğu ülkelerin gözettiği gibi herhangi bir menfaat gözetmeksizin sosyal ve kültürel amaçlı proje ve faaliyetlerini kendi egemenliklerine karşı bir tehdit olarak algılamamışlardır. Yeni anlayışta, ön yargılı, geçmişin hesabını barındıran, kötü ve düşman olarak öne atılmış bir sistem görüntüsünden ötede karşılıklı güven ve dostane ilişkilere dayalı, tarihi ortak geçmişin izlerini süren, barış eksenli politikalar benimsenmektedir.

Bütün bu açılımlar Türkiye'nin uluslararası sistemi tehdit ve düşman üreten bir yapı olarak algılamadığının sonucudur. Yakın coğrafyasında ve dünyanın diğer sorunlu bölgelerinde politika üreten ve TİKA vasıtasıyla

⁴³ Yücel Bozdağhoğlu, *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity: A Constructivist Approach*, London, Routledge, 2003, ss.4.

bunları pratiğe döken Türkiye, karşılıklı ilişkilerin ve diyalogun geliştirilmesi suretiyle sorunların çözülebileceğini düşünmektedir. Bu bağlamda uluslararası sistem çözüm üretici bir yapı olarak algılanmıştır. Yeni Türk dış politikası kimliğinde çözüm çok boyutlu ve aktif bir dış politika anlayışı ile sağlanacaktır. Bu anlayışın uluslararası alanda en önemli uygulayıcı aktörü TİKA'dır. Son dönemde TİKA'ya verilen önemin artması ve TİKA'nın proje ve faaliyetlerini geliştirmesi konstrüktivist bir dış politika yaklaşımının göstergesi olarak kabul edilebilir.

Sonuç

Soğuk savaşın sona ermesinin ardından ortaya çıkan yeni dengeler dış politika yapımını, tehdit algulamalarını ve güç dengelerini değiştirmiştir. Devletlerin dış politika tercihlerini yaparken artan bir şekilde alternatif politikalar izlediği ve uygulanmaya başladığı görülmüştür. Bu dönemde dış politikada karar alıcıların etkilendiği dolayısıyla politikalarına yön veren etkenler incelendiğinde devletlerarası diyalogların, sosyal ve kültürel etkileşimlerin önemli bir rol oynadığı ortadadır. Bu bağlamda son dönemdeki Türk dış politikasında da benzer değişim ve gelişimin yaşandığı ve özellikle son dönemin dış politik tercihleri incelendiğinde teori ve uygulamaların klasik anlayışın ötesinde aktif dış politika seçenekleri benimsenerek hazırlandığı görülmektedir.

Dış politika tercihlerini ve karar alıcıları etkileyen düşünsel ve kültürel pozisyonların uygulama alanında hayat bulabilmesi için kurumsallaşmanın önemi büyüktür. Hedeflenen dış politika tercihlerinin Dışişleri Bakanlığı nezdinde büyükelçilikler vasıtasıyla uygulanması ve devletlerle olan ilişkilerin geliştirilmesinin yanında bu politikaları uygulayacak uluslararası alanda faaliyet gösterecek olan kurumlara da ihtiyaç vardır. Türkiye'nin yanı başında yaşanan ve dünya güç dengelerini değiştiren olayların ardından bölgesel ve uluslararası düzeyde faaliyet göstermek, gelişmekte olan ülkelere teknik yardım desteği sağlamak ve uluslararası yardım kuruluşları ile ortak proje ve faaliyet gerçekleştirebilmek amacıyla kurulan TİKA'nın son dönemdeki faaliyetleri Türk dış politikasının *aktif* ve *dinamik* seçeneklerinin uluslararası alanda uygulama alanını oluşturmuştur.

Son dönem Türk dış politika seçenekleri ve bu paralelde TİKA'nın proje ve faaliyetleri incelendiğinde Türk dış politikasının konstrüktivist bir yaklaşım çerçevesinde şekillendiğini söylemek yanlış olmasa gerek. Diğer devlet ve uluslararası kuruluşlarla gerçekleştirilen sosyal ve kültürel ağırlıklı proje ve faaliyetler bu iddianın en somut örneklerindedir. Bu proje ve faaliyetleri gerçekleştiren TİKA ve yöneticilerinin sosyo-kültürel zihniyeti, Türk dış

politikasında yeni bir açılımın ve felsefenin pratikte kurumsallaşmasının en önemli sebeplerinden biridir. TİKA'nın son dönemdeki proje ve faaliyet sayısı ile proje ve faaliyet gerçekleştirdiği ülke sayısındaki artış dış politikada benimsenen çok boyutlu, kültürel ve sosyal temelli açılımlarla açıklanabilir.

Teorik olarak karşılaştırmalı bir analiz yapılacak olursa, dış politikada baskın bir anlayış olan realist düşünce paralelinde, Türkiye'nin komşu ülkeleri ile olan ilişkileri tehdit ve korku temeline dayandırılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin bu ülkelerle gerçekleştireceği faaliyetler bir tehdit unsuru olarak algılanacaktır. Dolayısıyla “ezeli düşman” olan bu ülkelerle işbirliği gerçekleştirmek imkânsızdır. Bu yüzden tehdit unsuru olan ülkelere karşı güvenlik önlemleri alınmalı ve uygulanmalıdır. Oysaki konstrüktivist yaklaşımda sistemin ve durumun nasıl olduğu değil aktörlerin onu nasıl yorumladığı önemlidir. Tehdit unsuru olarak benimsenen ülkeler ortak tarihi geçmişe dayalı, aynı kültür paydasında yer almış bir ortak olarak görüldüğünde ikili ilişkilerin yeniden başlatılması ve güven esasına dayalı olarak sürdürülmesi sağlanabilir. Son dönemde Suriye başta olmak üzere İran, Yunanistan gibi ülkelerle sağlanan diyaloglar bu konuya örnek olarak verilebilir.

Türkiye SSCB'nin dağılmasıyla Orta Asya'da, Yugoslavya'nın dağılmasıyla ise Balkanlar'da bağımsızlıklarını kazanan devletleri tanıyan ilk ülkelerden biridir. Bu bölgelerdeki devletlerle sağlanacak olan diplomatik temas ve kalkınma yolundaki yardımlarını planlayıp uygulayacak ve diğer kurum ve kuruluşlarla uluslararası örgütlerle eşgüdümü sağlayacak olan bir kurum olarak ortaya çıkan TİKA, Türk dış politikasında önemli açılımları gerçekleştirdi. Proje ve faaliyetlerindeki gelişim ve kurumsal değişim 2003 yılından itibaren daha da belirgin hale geldi. Bu değişim ve gelişim Türk dış politikasındaki gelenekçi ve içe kapanık anlayışın terk edilerek sosyal ve kültürel etkileşim, tarihsel ortak geçmiş ve her alandan işbirliğinin geliştirilmesi anlayışın benimsenmesi sonucu ortaya çıkmıştır. TİKA'nın bu konudaki girişimine örnek olarak Kosova'da yayımlanan Kosova Haber gazetesinin bir haberi gösterilebilir;

“Türkiye NATO çerçevesinde Kosova'nın kurtulması için kendi payını verdikten sonra son bir yıla kadar mesafeli durmayı tercih etti. Kosova'ya yönelik politikalarda ciddi bir atak gözlenmedi. Son bir yılda hissedilir şekilde değişiklikler[e] tanık oluyoruz.

Kosova'ya geçen hafta (23 Mart) gelen Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Başdanışmanı Ahmet Davutoğlu ve Türkiye

İşbirliği ve Kalkınma İdaresi (TİKA) Başkanı Hakan Fidan, Türkiye tarafından Kosova'ya ayrı bir önem verileceğini birkaç kez açıkça ifade ettiler. Türkiye Başbakanı Başdanışmanı Ahmet Davutoğlu, Kosova Başbakanı Agim Çeku'nun Ankara ziyaretini hatırlattı ve bu ziyaretten sonra Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Kosova'ya "özel önem verilmesi" talimatında bulunduğunu, hatta TİKA'nın Kosova bütçesinde bir sınırlamanın olmadığını da belirtti. TİKA Başkanı Hakan Fidan da benzer ifadelerle şimdiye kadar Kosova'ya desteğin artarak devam edeceğini vurguladı"⁴⁴

Başta Afrika ülkeleri olmak üzere uzun zamandır ihmal edilen hemen hemen hiçbir diplomatik ilişki kurulmayan ülkelerle sağlanan temaslar TİKA'nın sosyal, kültürel ve insani yardım normunu proje ve faaliyetler yoluyla pekiştirdiğini göstermektedir. Bu açılımlar ve son dönem Türk dış politikasının aktif politikası TİKA'ya verilen önemi daha da artırmıştır.

TİKA'nın kuruluş zamanı ve öncesinde Türkiye'nin kalkınmakta olan ülkelere sağladığı yardım ve desteklerin envanter kaydının tutulmaması ve kurum ve kuruluşların proje ve faaliyetleri bireysel yürütmüş olmaları, gerçekleştirilen proje ve faaliyetlerin bilinmemesi sonucunu doğurdu. TİKA'ya Türkiye'den yapılacak olan tüm teknik yardım ve desteklerin kurumlar arası eşgüdüm görevi verilmesi bu alanda oluşmuş boşluğu da doldurmuş oldu. Böylelikle yapılan yardımların tasnifi, raporlarının tutulması ve değerlendirilmesi daha kolay ve gerçekçi olmuştur. TİKA'nın son dönem gerçekleştirdiği proje ve faaliyetlerine ilişkin yıllık rapor ve bültenleri tanıtımını da önemli ölçüde katkı sağlamaktadır.

TİKA'nın uluslararası alanda oluşturduğu bu sinerji gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına önemli oranda destek sağladı. Tarihsel ve coğrafi olarak en yakınındaki bir ülkeden teknik yardım desteği alan bu ülkeler, TİKA'nın proje ve faaliyetleri sayesinde yetişmiş insan gücü ve teknik alt yapıya sahip oldular. Devletlerin dış politikalarını ve karar alıcılarını etkileyen etkenler; iç politik istikrar, ekonomik gelişmişlik ve demokrasinin tam anlamıyla gelişmiş ve yerleşmiş olması olarak verilebilir. Türkiye'nin son dönemdeki dış politikasının dolayısıyla TİKA'nın faaliyetlerindeki gelişmenin nedenleri de Türkiye'de son dönemde yaşanan iç politikadaki istikrar, ekonomik iyileşme ve güven ortamının yaratılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu gelişmeler dış politikada sürdürülebilir ve uygulanabilir hedefler belirleme ve bunların farklı bölge ve ülkelerde

⁴⁴ Raif Kırkul, "Türkiye Atağa Geçiyor", 30.03.2007.http://kosovahaber.net/haber_n_4_1/detay.asp?hid=1406 (Erişim Tarihi 24 Mart 2008), ss.1.

uygulanmasına imkân tanımaktadır. TİKA'nın bu dış politikadaki aktif ve çok boyutlu anlayışın bir uygulayıcısı olarak proje ve faaliyetlerindeki artış kurumsal olarak dış politikanın uygulanabildiğinin göstergesidir. TİKA “Türkiye'nin Kıtalarla Uzanan Dost Eli” sloganı ile Türkiye'nin uluslararası alanda saygınlığını artırdığı söylenebilir.

TİKA'nın yürüttüğü proje ve faaliyetlerde Türkiye'deki ekonomik kuruluşların sürece dâhil olması yönünde çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Böylelikle TİKA'nın yürüttüğü ekonomik projelerde gelişme kaydedilebilir. TİKA aracılığı ile yürütülen proje ve faaliyetlerin kapsam alanı ve hedefi iyi belirlenmeli ve sosyal ve kültürel ağırlıklı projelere önem verilmelidir. Proje ve faaliyet yürütülen ülkelerin çoğunluğunun bağımsızlığını yeni kazanmış ve gelişmekte olan ülkeler olduğu düşünülürse, dış politika amaçlarında söz konusu ülkelerin içişlerine ve bağımsızlıklarına müdahale olarak algılanabilecek söylem ve eylemlerden kaçınılmalıdır. Devletlerarası ilişkilerde mümkün olduğunca tarafsız olarak hareket edilmeli, muhalif ya da iktidar kanadında taraf olunmamalıdır. Proje ve faaliyetlerin belli bir kesimi gözeten, tek yanlı ve karşılıklı olarak algılanılmasından da özellikle kaçınılmalıdır. TİKA'nın proje ve faaliyet yürüttüğü 4 kıtada ve 192 ülkede başarısını ve proje sayısını daha da artırabilmesi için esnek bir mali yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Ayrıca program koordinasyon ofisleri personel açısından güçlendirilmelidir. Program koordinasyon ofislerinde koordinatör olarak görev yapan Başbakanlık personeline görev yaptığı süre boyunca Büyükelçilik teşkilatında diplomatik statü de verilmek suretiyle ortak proje ve faaliyet yürütülen bakanlık çalışanlarının program koordinasyon ofislerinde de etkin olarak görev almaları sağlanabilir.

Kaynaklar

- AL, Hamza et. al., (2007) *Dönüşüm Sürecindeki Türkiye / Aktörler, Alanlar, Sorunlar*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- AYDIN, M. (2003) “The Determinants of Turkish Foreign Policy, and Turkey's European Vocation”, *Review of International Affairs*, Vol. 3, Issue 2, p.306-331.
- AYDIN, M. (2000) “Determinants of Turkish Foreign Policy: Changing Patterns and Conjunctures During the Cold War”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 36, Issue 1, ss.103-140.
- BAĞCI, H. (1998) “Türk Dış Politikası: Genel Bir Bakış”, İhsan D. Dağı (der.), *Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim*, Siyasal Kitabevi, Ankara, ss.1-13.

- BAKAN, S. (2004) “Teoriler Işığında Dış Politika”, İdris Bal (der.), 21. *Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Nobel Yayınları, İstanbul, ss.9-29.
- BAL, İ. (2004) “Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası için Türk Cumhuriyetleri’nin Önemi”, İdris Bal (der.), 21. *Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Nobel Yayınları, İstanbul, ss.365-378.
- BOZDAĞLIOĞLU, Y. (2003) *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity: A Constructivist Approach*, Routledge, London.
- BRZEZİNSKİ, Z. (2005) *Büyük Santraç Tahtası*, çev., Yelda Türedi, İnkılâp Yayınevi, İstanbul.
- CANBOLAT, İ. (2000) *Yeni Dünya ve Türkiye*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- CEM, İ. (2004) *Türkiye Avrupa Avrasya*, Birinci Cilt, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- DAĞI, İhsan D., (1998) *Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- DAVUTOĞLU, A. (2004) “Türkiye Küresel Güçtür”, *Anlayış*, Sayı 10, ss.40-45.
- DAVUTOĞLU, A. “Türkiye Merkez Ülke Olmalı”, *Radikal*, 26 Şubat 2004.
- DAVUTOĞLU, A. (2003) *Stratejik Derinlik; Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, 14. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (2007) *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*, Ankara.
- DURU, E. “TİKA Üç Kıtaya Yayıldı”, *Haber Ajanda Dergisi*, Mart 2007, ss.92-96.
- ERDAĞ, R. “The Impact of Enlargement of EU on International Security”, *5th EUPRA General Conference*, Sakarya University, 21-24 August 2007.
- FİDAN, H., Rahman N. (2008) “Turkey’s Role in the Global Development Assistance Community: The Case of TİKA (Turkish International Cooperation and Development Agency)”, *Journal of Southern Europe & the Balkans*, Vol. 10, Issue 1, p.93-111.
- GÖZEN, R. (2006) *Türk Dış Politikası Barış Vizyonu*, Palme Yayıncılık, Ankara.
- GÖZEN, R. “Türk Dış Politikası’nda Vizyon ve Revizyon”, *Demokrasi Platformu*, Yıl:1, Sayı:4, Güz 2005, ss.41-58.
- GÖZEN, R. (1998) “Türkiye’nin İkinci Körfez Savaşı Politikası: Aktif Politika ve Sonuçları”, İhsan D. Dağı (der.), *Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim*, Siyasal Kitabevi, Ankara, ss.177-216.
- HUNTINGTON, Samuel P. (2002) *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, Okuyan Us Yayınları, İstanbul.
- İNAT, K. ve Burhanettin D. “AKP Dış Politikası: Teori ve Uygulama”, *Demokrasi Platformu*, Yıl:1, Sayı:4, Güz 2005, ss.1-39.

- KALAFAT, Y. (2004) “Türkiye Türk Cumhuriyetleri Kültür İlişkileri”, İdris Bal (der.), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Nobel Yayınları, Ankara, ss.463-506.
- KARDAŞ, T. (2007) “Güvenlik: Kimin Güvenliğı ve Nasıl?”, Zeynep Dağı (der.), *Uluslararası Politikayı Anlamak*, Alfa yayınevi, İstanbul, ss.125-152.
- KIRIMLI, M., Temiz, D. “Soğuk Savaş Sonrası Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Türk Dış Politikası”, İdris Bal (der.), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Nobel Yayınları, Ankara, ss.445-462.
- KİRİŞÇİ, K. (1994) “Uluslararası Sistemdeki Değişmeler ve Türk Dış Politikasının Yeni Yönelimler”, Faruk Sönmezoğlu (der.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, ss.393-408.
- KIRKUL, R. (30.03.2007), “Türkiye Atağa Geçiyor”, http://kosovahaber.net/haber_n_4_1/detay.asp?hid=1406 (Erişim Tarihi 24 Mart 2008).
- KURT, S. “TIKA Facilitates Global Institutionalization with its Projects”, *Today's Zaman*, 30 Ağustos 2005.
- KÜÇÜK, M. (1999) *Constructivism and The Study Of Security And Foreign Policy: Identity and Strategic Culture in Turkish-Greek and Turkish-Israeli Relations*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- LARRABEE, F. S., I. O. Lesser, (2004) *Belirsizlik Döneminde Türk Dış Politikası*, çev., Mustafa Yıldırım, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- MORGENTHAU, Hans J., (1962) “A Political Theory of Foreign Aid”, *The American Political Science Review*, Vol. 56, Number. 2, p.301-309.
- MURINSON, A. (2006) “The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 42, Number. 6, p. 945-964.
- ORAN, B. (2005) *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt II: 1980-2001, 8. Baskı, İletişim Yayınevi, İstanbul.
- PARLAK, N. (2007) *Orta Asya-Kafkasya-Balkan Ülkeleriyle İlişkiler ve Türk Dış Yardımları (1992-2003)*, TİKA Yayınları, Ankara.
- SANDER, O. (1994), “Yeni Bir Bölgesel Güç Olarak Türkiye'nin Dış Politika Hedefleri”, Faruk Sönmezoğlu (der.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, ss.419-424.
- TİKA (Türk İşbirliğı ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı) *Avrasya Bülteni*, Sayı 67, Mart 2008, TİKA Yayınları, Ankara.
- TİKA (Türk İşbirliğı ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı) *Avrasya Bülteni*, Sayı 66, Şubat 2008, TİKA Yayınları, Ankara.
- TİKA (Türk İşbirliğı ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı) *Avrasya Bülteni*, Sayı 65, Ocak 2008, TİKA Yayınları, Ankara.

- TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı) *Avrasya Bülteni*, Sayı 64, Aralık 2007, TİKA Yayınları, Ankara.
- TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı) *Avrasya Bülteni*, Sayı 63, Kasım 2007, TİKA Yayınları, Ankara.
- TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı) *Avrasya Bülteni*, Sayı 62, Ekim 2007, TİKA Yayınları, Ankara.
- TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı) *Avrasya Bülteni*, Sayı 61, Eylül 2007, TİKA Yayınları, Ankara.
- TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı) *TİKA Faaliyet Raporu 2006*, TİKA Yayınları, Ankara.
- TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı) (2006) *2006 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara.
- TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı) (2005) *Türkiye Faaliyet Raporu 2005*, TİKA Yayınları, Ankara.
- TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı) (2004) *TİKA 2004 Yılı Faaliyet Raporu*, TİKA Yayınları, Ankara.
- TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı), “Bölgesel Projeler, 2003”, <http://www.tika.gov.tr/TR/Icerik.ASP?ID=32>, (Erişim Tarihi 08 Ocak 2008).
- “Türkiye’nin Kıtalara Uzanan Dost Eli: TİKA”, *First Business*, Eylül-Ekim 2007.
- “TİKA Hakkında”, *Telekom Dünyası*, Eylül 2007.
- WENDT, A. (1992) “Anarchy is what States of it: The Social Construction of Power Politics”, *International Organization*, Vol. 46, Number. 2, p.391-425.